

ETNIKAI-NEMZETI KISEBBSÉGKUTATÓ INTÉZET

1014 Budapest, Országház u.30. Tel.:224-6790, fax: 224-6793

E-mail: szarka @mtaki.hu

Honlap: www.mtaki.hu

AZ INTÉZET 2003. ÉVI TUDOMÁNYOS TERVE

Az Intézet 2003. évi tudományos munkaterve az egyes kutatócsoportokon belül kialakított egyéni és csoportos kutatási javaslatok, programok, illetve az Intézet által az elmúlt években elnyert kutatási pályázatok éves feladatainak figyelembe vételével készült. Az Intézet 2002-ben a legfontosabb magyarországi társintézményekkel közösen elkezdte a kárpát-medencei kisebbségkutatás integrált statisztikai, bibliográfiai és intézményi adatbázisának kialakítását, amelyet az intézet a következő három évben kiemelt alapfeladatának tekint.

A tudományos terv összeállításakor arra törekedtünk, hogy az éves feladatok szervesen épüljenek a korábbi kutatásokra, pénzügyi, személyi és szakmai szempontból reálisak, megvalósíthatók legyenek, és kapcsolódjanak a 2002–2004. évi hároméves középtávú kutatási koncepcióban meghatározott intézetfejlesztési elképzeléshez.

I. A NÉGY KUTATÓCSOPORT KIEMELT FELADATAI

1. Kisebbségi magyar kutatócsoport

a) Kisebbségi magyar közösségek 20. századi története. Tanári segédkönyv.

A jelenleg – Csehországgal együtt – nyolc országban élő magyar kisebbségek 20. századi történetét 72 tematikai egységre bontva 14 fős szerzői közösség dolgozza fel 1918-tól 2000-ig. Minden tematikai egységhez forrásrészletek, kronológiai és életrajzi vázlatok kapcsolódnak. A kötetben idézett források teljes szövegét, illetve a teljes képanyagot a könyvhöz mellékelt CD-Rom tartalmazza.

b) Szórványkutatás

A kárpát-medencei magyarság szórványrégióinak három kritérium alapján kiválasztott településeinek elvégzendő kutatásában a kutatócsoport tagjai saját kutatási területük anyagából kiindulva, terepmunkára alapozott tanulmányokkal vesznek részt. A kutatás első szakaszát a 2003 szeptemberében megrendezendő konferencia zárja, amelyen részt vennének a szórványkutatással foglalkozó, határon túli kutatóműhelyek, kutatók is. A kutatás eredményeit és a konferencián elhangzó előadások szövegét 2004-ben 10-15 íves tanulmánykötetben adjuk közre.

c) Nemzettudat tárgyakban (kiállítás)

A tervezett kiállítás célja a határon túli magyarság nemzeti identitás-tartalmainak jelentésfeltáró értelmező bemutatása. Ennek megfelelően a kiállítás olyan tárgyakat, szimbólumokat mutat be, amelyekben az egyes emberek magyarságával való belső-személyes kapcsolatait, nemzeti kötődésének jelentéstartalmait nyernék kifejezést. A nemzeti identitás olyan megélt dimenzióit tárjuk föl, amelyek manifesztálódva élnek tovább a határon túli magyar közösségekben, kifejezve és elmélyítve a rajtuk keresztül megfogalmazódó identitástartalmakat. Az így gyűjtött tárgyak önmagukban még nem megfelelőek a "bemutathatatlan bemutatására", ezért mindegyik szimbólumot az azt rendelkezésünkre

bocsátóval készített interjú részleteivel egészítenénk ki, vagy a tárgy mellé írva vagy rövid hanganyag meghallgatásának, illetve mindkettő alkalmazásának lehetőségével. A tárgyakat olyan vizuális (fényképes és videofilm) anyag kíséri, amely a kiállítás kérdéskörét tovább mélyíti.

A kiállítás anyaga a *kárpát-medencei magyarság összes, határon túli nagyrégiójára* kiterjed, így szükség van a szomszéd országi kutatócsoportok koordinálására a gyűjtés során. Ennek koordinátora és központja az MTA Kisebbségkutató Intézete és a Néprajzi Múzeum. A gyűjtőmunkát a pályázati úton megszerzendő támogatás függvényében 2004. február 28-ig vagy 2004. augusztus 31-ig tervezzük befejezni, rendszerezni és feldolgozni. A gyűjtőmunka módszereit a két intézmény ez év áprilisáig kidolgozza, a gyűjtésben résztvevő munkatársakat május folyamán felkéri, s június 1-jétől elkezdődik a tényleges gyűjtőmunka. A kiállítás előkészítésére a gyűjtés feldolgozásától számítva további 8 hónapra van szükség.

2. Magyarországi kisebbségi kutatócsoport

a) A 2001. évi magyarországi népszámlálás nemzetiségi adatainak kontrollvizsgálata

A települési hálózattal rendelkező kisebbségek kiválasztott 16 falusi településén, valamint a települési hálózattal nem rendelkező hat kisebbség (bolgárok, görögök, lengyelek, örmények, ruszinok, ukránok) körében 200-200 családban kérdőíves vizsgálatra kerül sor. A kutatás módszertanának (kérdőívek, „lekérdezés”, feldolgozás) kidolgozása, próbalekérdezésekkel való kontrollálása, a kutatásban résztvevők megszervezése, a kutatás teljes előkészítése befejeződött. Ebben az évben kerül sor a tényleges szociológiai felmérésre, a feldolgozásra, a tanulmányok megírására és kötetben való megjelentetésére.

b) Baranyai sváb falvak összehasonlító vizsgálata

A rendszeres antropológiai terepmunkán alapuló vizsgálat az alábbi kérdésekkel foglalkozik: településstruktúra, a lakosság létszáma, korösszetétele, foglalkoztatási viszonyai, az etnikai, nemzetiségi identitás vizsgálata, nyelvhasználat, kulturális reprezentációk: tradíciók, szokások, szerves beépültség vagy folklorizáció, s ezzel összefüggésben az etnikai identitás nyilvánításának fórumai. Emellett interjúk készülnek a baranyai sváb közösségek etnikai jövőképeinek, interetnikus kapcsolatainak feltárására. A kutatást a települések iskoláinak etnikai vizsgálata egészíti ki. A kutatás hároméves időtartama: 2002-2004.

c) A magyarországi egyházak és a nemzetiségek 1920-1950.

A kutatás az 1920-1950 közötti időszakban vizsgálja a magyarországi történelmi egyházak – katolikus, evangélikus, református – és a hazai nemzetiségek „viszonyát”, kulturális, nyelvi, etnikai identitásuk megőrzésében betöltött szerepét, valamint az adott időszak állami nemzetiségpolitikájával való kapcsolatát. A vázolt probléma komplex kutatására Magyarországon még nem került sor.

A téma kutatására alapvetően két időmetszetben (1920-1945 és 1945-1950) kerül sor. Az első periódusban szükségszerűen nagy hangsúlyt kapna az adott egyházaknak és az éppen aktuális nemzetiségpolitikának a viszonya, illetve ennek hatása az egyházak tevékenységére.

- A nemzetiségi oktatás szabályozásának változásait az iskolafenntartó egyházak hogyan, mennyiben követték, voltak-e ennek területi eltérései.? Ehhez kapcsolódóan vizsgálandó az is, hogy az egyházkormányzati álláspont maradéktalanul megvalósult-e a helyi közösségekben, az egyes régiókban?

- Támogatták-e és milyen módon az egyházak nemzetiségi tagjaik civil szervezeteit (pl. olvasóköri, dalegyletek stb.)?

- Mi volt az egyes egyházak viszonya a nemzetiségek (elsősorban a német nemzetiség) különböző mozgalmaihoz? Volt-e egyáltalán kialakított cselekvési stratégiájuk és az érvényesült-e és hogyan?
- Az első és második bécsi döntés következtében Magyarországhoz kerülő területek nagylélekszámú nemzetiségi lakosságával kapcsolatban mit és hogyan tettek?
- A második időintervallum, az 1945-1950 közötti időszak vizsgálata kevesebb eredménnyel járhat, hiszen maguk az egyházak is visszaszorított szerepbe kerültek, s maga a nemzetiségi kérdés is csak napi aktualitásában szerepelt a hazai belpolitikában. Ugyanakkor vizsgálni lehet az egyházaknak a telepítésekhez, az önkéntes és kényszermigrációhoz való viszonyát, ami nem kevésbé fontos a közelmúlt története szempontjából. Ennél az időszagnál tehát nem lehet minden, korábban vázolt vizsgálati szempontot érvényesíteni, de töredékességében is új eredmények várhatók.
Időtartam: 2003-2006.

3. Romológiai kutatócsoport

a) Magyarországi cigány önkormányzatok. A magyarországi cigányság nyelvi asszimilációja (NKFP-kutatások)

A 2003-as év legnagyobb feladata az NKFP programnak a sikeres lezárása. A csoport tagjai két al kutatás vezetői, s egyben „A magyarországi cigány népesség helyzete a 21. század elején” című NKFP-program többi kutatásának figyelemmel kísérését is feladatuknak érzik. Az intézeti munkatársak által végzett két részkutatás vezetője úgy ítéli meg, hogy az általuk vezetett program 2003 őszére teljes egészében lezárható, a záró tanulmányok publikálhatóak. Ezért terveik szerint 2003 késő őszére záró konferenciát szerveznek, de ennek időpontja erősen függ az országos lekérdezés és feldolgozás határidejétől is, mivel csak „egységes” konferenciában érdemes gondolkodni. Ezért lehet, hogy ez csak 2004 első felében tud megvalósulni. A kutatásvezetők tervei szerint mindkét alprogram záró tanulmánnyal képviselteti magát a közös zárókötetben. A cigány önkormányzati kutatás eredményeit önálló tanulmánykötet megjelentetésével kívánja zárni.

b) Gömöri romák

A szlovák–magyar nyelvhatár és államhatár által kulturális értelemben három részre osztott történeti Gömör területén erőteljes roma szegregációs és asszimilációs folyamatok zajlanak. A kutatás a szlovák, szlovákiai magyar környezetben élő cigányok nyelv- és iskolaválasztásának gyakorlatát és következményeit vizsgálta. A pozsonyi Etnológiai Intézettel közösen elkezdett kutatás terepmunka-része befejeződött, ebben az évben kötet megjelenésével kívánják lezárni a munkát a programban résztvevők.

4. Migrációs Kutatócsoport

a) A magyarországi bevándoroltak gyermekeinek beilleszkedése a magyarországi oktatási intézményekben

Az elsősorban a fővárosi iskolákban tanuló gyermekek és szüleik tapasztalatainak feltárására irányuló kutatás elsőként foglalkozik ezzel a kérdéssel, amely ma már több ezer, iskoláskorú gyermeket érint. A projekt keretében 2003 májusában szimpóziumot szervez az intézet.

b) A magyarországi kínai közösség önszerveződése, gazdasági érvényesülése

Ebben az évben bezárnak a budapesti kínai piacok, ami alapvetően átrendezi a fővárosi és főváros környéki kínaiak csoportjának belső önszerveződő csoportjait, gazdasági,

érvényesülési stratégiáit. Az Intézet 2003 áprilisában egynapos szimpóziumot szervez a kérdésről.

c) Javaslat a magyarországi migrációs politika szemléleti megújítására

A Nemzeti Fejlesztési Terv keretében az Integrációs és Fejlesztési Munkacsoport munkálatainak keretében a csoport elemzést és javaslatot dolgoz ki a magyarországi migrációs politika fő feladatairól, az intézményi és szemléleti megújulásra vonatkozó elképzelésekről.

II. ADATBÁZISOK

1. Kárpát-medencei interetnikus kulturális tudásmenedzsment

Az ELTE–UNESCO Kisebbségsszociológiai Tanszékével, illetve további magyarországi és határon túli kutatóintézetekkel közös, Magyarország és a Kárpát-medencei érintkező régiók kb. 22 ezer településére kiterjedő adatbázis- és kutatási programnak három alapvető célja van: 1) a régió településszintű etnikai adatbázisának létrehozása az 1990–2000. évi népszámlálási adatok alapján; 2) A nyolcnyelvű etnodemográfiai adatbázis összekapcsolása más regionális (bibliográfiai, intézményi, statisztikai stb.) adatbázisokkal; 3) Célzott etnoszociológiai, etnodemográfiai és etnogeográfiai kutatások végzése rendszeresen ismétlődő standard lekérdezési módszerekkel, etnikai szempontok szerint kiválasztott településeken és régiókban (szórványtelepülés, roma települések, kistérségek, elvándorlási régiók, multietnikus kistérségek stb.)

2. Integrált Kárpát-medencei kisebbségi magyar etnodemográfiai, bibliográfiai és kutatási adatbázis (NKFP-kutatás)

Az öt részkutatásból álló kutatási program eredményeként a Kárpát-medence kisebbségi magyarok által lakott településeinek integrált etnodemográfiai, bibliográfiai, intézményi adatbázisa. Az adatbázisba kerülő települések kiválasztásának kritériuma: a 20. század valamely népszámlálása idején legalább 5% vagy 50 fő magyar anyanyelvűnek vallotta magát. A kb. 5000 településre vonatkozó adatbázis az OSZK településtörténeti anyagának vonatkozó részeit, a Néprajzi Múzeum településekhez, kistérségekhez kötődő cédulaanyagát, valamint a magyar lakta területek földrajzi, közigazgatási, etnográfiai és etnikai adatait tartalmazza majd.

Mindezeket az összesített, integrált adatokat internetes és CD-ROM-os formátumban egyaránt elérhetővé tesszük.

3. Kárpát-medencei kisebbségi kulturális intézmények katasztere

A NKÖM felkérésére az Intézet 2002 szeptemberében elkezdte szervezni a kárpát-medencei kisebbségi magyar és (második lépcsőben: a magyarországi nem magyar kisebbségi) kulturális és közművelődési intézmények adatbázisának összeállításához szükséges szociológiai lekérdezést és adatfeldolgozást. Az Intézet összeállította a 22 intézménytípusba sorolható kb. 4200 intézmény címtárát, a kérdőíveket, s ezeket 2003. június 30-ig szomszéd országai magyar intézetek munkatársai a helyszínen lekérdezik. Az adatok feldolgozása, bemutatása, internetes megjelenítése az év végére várható.

Az Intézet munkatársai a fenti kiemelt, csoportos kutatások mellett 2003-ban folytatják egyéni kutatásaikat. Jelenleg hét PhD disszertáció készül az Intézetben: 2003-ban kell elkészülnie Eiler Ferenc, Kovács Nóra, Mandel Kinga, Vizi Balázs disszertációjának. Bakó Boglárka, Blénesi Éva és Papp Richárd munkája várhatóan 2004-ben készül el.

A kisebbségi magyar csoport egyéni munkaterveiben a disszertációk mellett történeti, néprajzi, etnogeográfiai, antropológiai kutatások szerepelnek. A magyarországi kisebbségi csoport munkatársai a magyarországi asszimilációs folyamat sajátosságaival, a kisebbségek történeti kronológiájával kapcsolatos egyéni kutatásokat folytatnak. A romológiai kutatócsoportban a magyarországi cigány zenészekről, a nemzetközi cigány antropológiai kutatásokról, valamint a magyarországi cigány értelmiségről készülnek feldolgozások.

III. KIADVÁNYOK

Az Intézet 2003. évi kiadványtervét mellékletként csatoljuk.

IV. RENDEZVÉNYEK

Az Intézet 2003. évi rendezvénytervét mellékletként csatoljuk.